

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

ПШЕНИЧНОЇ МАРІЇ СЕРГІЇВНИ

«Роман про митця» у творчості Дж.М.Кутзее (на матеріалі романів «Фо», «Митець Петербурга», «Елізабет Костелло»),

поданої на здобуття наукового ступеню

кандидата філологічних наук за спеціальністю:

10.01.04 – література зарубіжних країн

У фокусі дослідження М.С. Пшеничної – романна творчість Нобелівського лауреата 2003 р., південно-африканського письменника Дж. Кутзее. Не зважаючи на всю світову популярність його романів, які перекладено багатьма мовами, а екранізації двох романів – «Безчестя» та «Павутина» набули найвищих оцінок, вітчизняне літературознавство тільки-но приступає до осмислення унікальної манери письма цього визнаного світом автора.

Розвідка М.С.Пшеничної – перша спроба надати цілісний образ романній творчості письменника, розкрити як її типологічність у пост модерністському дискурсі, так і унікальність, пов'язану з індивідуальністю авторської манери та національним контекстом буття. У всьому цьому, безумовно, і актуальність, і новизна, і помітний внесок роботи М.С.Пшеничної у вивчення вітчизняною літературою найсучаснішої словесної творчості зарубіжних країн.

Дослідниця ускладнює своє завдання ще й тим, що намагається зануритися у жанрову природу і специфіку тієї літератури, яка у постмодерністську епоху, за одноголосним визначення всіх дослідників цього феномену, природно втрачає свої чіткі контури й

характеристики.. Тим не менш, є у ній деякі домінантні речі, які дозволили і М.С.Пшеничній говорити про жанр «роман про митця» та його жанрові модифікації – «роман-біографія», «роман про роман», «роман-есе». І хоча жанровий різновид «роман про митця» – *Kunstlerroman* – набув теоретичного та історико-літературного осмислення у роботах літературознавців не лише стосовно літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття, але починаючи з літератури романтизму, особливо німецької, де цей жанр мав особливе значення, М.С.Пшенична робить свій внесок і у цьому плані. У теоретичній частині роботи надано ґрунтовний огляд класичних і сучасних літературознавчих оцінок з приводу цієї конкретної проблеми і з приводу магістральних пошуків сучасного літературознавства стосовно вивчення специфіки та динаміки розвитку романних форм літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття. Перелік робіт, що аналізуються, хотілося б доповнити ще останніми ґрунтовними роботами за темою українських літературознавців: О.Бойницької «Англійський історіографічний роман кінця ХХ – початку ХХ століття. Філософія жанру, К., 2016; Л. Мирошніченко. «Проекції скептицизму в сучасному британському романі. Генеза, традиція, поетика», К.,2015; статтями О.Тупахіної, Н.Велігіної, О.В.Левченка тощо з проблем сучасного постмодерністського роману. У роботі помітна полеміка з концепцією О. Бойницької про те, що поняття «історіографічний роман» охоплює всі жанрові різновиди сучасного постмодерністського роману. Але посилань на монографію авторки немає навіть у бібліографії дисертації. Проте і відрефлектований блок літературознавчих праць дозволяє авторці дисертації запропонувати своє розуміння головних поетологічних ознак роману про митця та його модифікацій.

Три модифікації «роману про митця», про які йдеться, знаходять, на думку М.С.Пшеничної, яскраве втілення у трьох романах, які обрано для аналізу: «Фо» – «роман - біографія», «Митець Петербурга» – «роман про роман» і «Елізабет Костелло» – «роман-есе». Саме в них більшою мірою акцентуються і тема творчості, творчого акту, і тема самого творця, що помітно виводять ці романи за болючі теми інших романів Кутзее, пов'язаних з постколоніальним дискурсом: теми расової нерівності, насилля, жорстокості. Хоча постколоніальний дискурс роману «Безчестя» – лише та реальність (теж умовна, але інша, ніж у «Митці Петербурга» чи «Фо»), яка не затінює, як здається, тему мистецтва. У «Безчесті» – це Байрон, його славетний вірш «She walks in beauty» і музика до нього, яка народжується у творчій душі професора англійської літератури завдяки тому досвіду, який він отримує з свого життя – реального й уявного, змодельованого за зразками літератури.

Детальний аналіз кожної з романних модифікацій « роману про митця» і складають композиційну структуру дисертації, обумовлюючи її цілісність, як і цілісність самого дослідження творчості Кутзее, яку вперше представлено у такому ракурсі.

Центральною частиною стає аналіз роману «Митець Петербурга» (Розділ 3), де апробуються відрефлектовані дисертанткою теоретичні базові установи і до «роману про митця» взагалі, і до «роману-біографія» окремо. Простежено те, як трапляється перетин двох світів: реального – біографії Ф.Достоевського, історичних фактів, пов'язаних з революційною ситуацією у Росії наприкінці ХІХ ст., та фікціонального у подвійному смислі: свого, вигаданого літературного сюжету, та літературної творчості Достоевського, в першу чергу, його роману «Біси» – головного алюзивного плану.

Поліжанровий, типово постмодерністський характер наративу (у ньому є елементи детективу, філософського роману, роману виховання тощо) показаний М.С.Пшеничною як такий, який все ж таки підлягає крізь біографію відомого письменника головній темі мистецтва і митця. Система мотивів та ігровий характер оповіді (с.96 - 102) відображають, як доведено, саморефлексивний характер письма, постійне звернення до себе автора твору у власному акті творчості. А подвійність, амбівалентність суті – і персонажів (як головних, так і другорядних, 3.3), і реальних біографічних фактів, про які йдеться, мають теж зв'язок з самою темою мистецтва, мистецтва Достоевського, перш за все, тому що відсилають до однієї з головних ознак його власної манери – образної подвійності, двійництва героїв.

Розділ 4 присвячено розгляду двох інших романних модифікацій.

Доведення того, що роман «Фо» співвідноситься з «романом про роман» розпочинається з аналізу самої назви, яка проблематизує, як , до речі, у всій творчості Кутзее, відносини між мистецтвом та реальністю, що не може не хвилювати філолога, знавця англійської літератури та письменника. І тому рефлексія про те, як народжувався відомий роман Дефо, означена деталями у самій словесній матерії тексту (спочатку було Слово!) – в імені письменника Фо, а не Дефо, в змінах імені Крузо, в безкінченних алюзіях не тільки на інші романи Дефо – «Роксана» і «Моль Флендерс», але і на відомі твори світової літератури тощо. І тут зійшлися реальність і світ творчості Дефо. Все для того, щоб зрозуміти, яким є цей нерозгаданий процес появи великого твору літератури, « из какого сора», говорячи словами Ахматової, виникає літературний шедевр. Хотілося б більше аргументів у спорі з Я.С.

Гребенчук, яка «вписує твір «Фо» в рамки філологічного роману»(с.141). Доводи авторки дисертації поки ще не дуже переконують у тому, що роман, де літературна творчість і само Слово є у фокусі уваги автора і героя-письменника(не художника чи музиканта, а людини філологічної професії!), є різновидом «роману про митця» – «філологічним романом»!

В романі «Елізабет Костелло» (4.2) ця проблема – суть творчого процесу – теж у центрі, але сама форма її втілення інша. Це і обумовило співвіднесення цього твору з модифікацією «роман-есе». Авторка дисертації осмислює і враховує усі різноманітні судження літературознавців (с.140 – 145) про надзвичайно складну жанрову природу цього твору. Але головне, чим керувалася М.С.Пшенична, була нарративна манера автора. Роман базується на лекціях, есе, доповідях головної героїні, у яких вона розмірковує про літературу і про творчий процес. Тут хотілось би посилянь на власні літературознавчі есе Кутзее, які б допомогли уяснити, як і в інших модифікаціях «роману про митця», амбівалентне сполучення фікціонального та реального, біографічного.

Висновки до роботи цілком відповідають логіці дисертації, завершуючи її дослідницький «сюжет». Усі завдання, які були означені у Вступі до дисертації, виконані.

Можна, мабуть, дорікнути авторці у тому, що є деякі загальновідомі речі у теоретичній частині, які вона роз'яснює мов би заново своїм читачам (це стосується визначень інтертекстуальність, метапроза, алюзія, ремінісценція, смерть автора тощо - 2.2.1; 2.2.2) і повторює їх у розділах, де йдеться про ці явища (наприклад, повтори про поняття топос, ізотоп – 4 розділ). Можна дорікнути і у тому, що не достає у практичній частині порівняльного фону з англійською літературою (а саме це було задекларовано у

завданнях с. 19), що надало б можливості точніше зрозуміти і типологічність, і унікальність романних модифікацій Кутзее. І хоча загальна характеристика різноманітних постмодерністських романів, англомовних більшою мірою (с. 61 – 67), про митця надається (2.1.2), ця характеристика потребує конкретизації у зв'язку з жанровими різновидами у Кутзее у тих частинах роботи, де ці різновиди аналізуються спеціально. Це б виразніше довело доцільність виокремлення саме цих романних модифікацій у постмодерністській літературі про митця. Але в цілому головна мета роботи досягнута. Уява про південно-африканський варіант втілення «роману про митця» отримана і творчість Кутзее достойно вписано у вітчизняне літературознавство.

Є декілька питань, на які хотілося б почути відповіді під час захисту:

- Як Ви оцінюєте класифікацію метаромана, що зроблено російським вченим В.Б. Зуєвою-Озкін, яка виокремлює, наприклад, « мета роман про читання». Чи співпадає це з тим, що Ви називаєте «роман про роман»?
- Які літературознавці сьогодні виокремлюють постмодерністський «роман есе»? На основі яких характеристик?

Автореферат та публікації повністю передають основні положення дисертації.

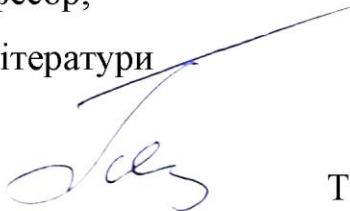
Дисертаційна робота Пшеничної Марії Сергіївни **«Роман про митця» у творчості Дж.М.Кутзее (на матеріалі романів «Фо», «Митець Петербурга», Елізабет Костелло)**), значною мірою доповнює уявлення про існування і модифікацію романних

жанрів у творчості південно-африканського письменника у контексті теорії та художньої практики літератури кінця XX – початку XXI століття. Робота є першим комплексним дослідження роману про митця Кутзее, що розширює вітчизняний діапазон вивчення зарубіжної літератури.

Дисертаційна робота Пшеничної Марії Сергіївни **«Роман про митця» у творчості Дж.М.Кутзее (на матеріалі романів «Фо», «Митець Петербурга», Елізабет Костелло»** відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567 зі змінами, а її авторка Пшенична Марія Сергіївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеню кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – Література зарубіжних країн.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри зарубіжної літератури
Дніпровського національного
університету ім. О. Гончара

Т.М.Потніцева

Вчений секретар

Дніпровського національного університету
ім. О.Гончара
доцент

Т.В.Ходанен